

IX. TEISINĖ INFORMATIKA

KAI KURIOS BAUDĖIAMOSIOS TEISĖS ONTOLOGIJOS PROBLEMOS

Doc. dr. Albertas Ėaplinskas

Matematikos ir informatikos institutas, Akademijos g. 4, 2600 Vilnius
Telefonas 62 61 07
Elektroninis paštas alcapl@ktl.mii.lt

Jonas Misiūnas

Teisės institutas, A. Smetonos g. 2, 2000 Vilnius
Telefonas 22 14 22

Doc. dr. Vladislavas Poškevičius

Teisės institutas, A. Smetonos g. 2, 2000 Vilnius
Telefonas 22 12 56

Pateikta spaudai 2000 m. vasario 6 d.

Parengta spausdinti 2000 m. balandžio 26 d.

Recenzavo žurnalo "Teisės problemos" vyriausiasis redaktorius dr. K. Jovaišas ir Lietuvos teisės akademijos Valstybinio valdymo fakulteto Teisinės informatikos katedros vedėjas doc. dr. R. Petrauskas

S a n t r a u k a

Straipsnyje trumpai apžvelgiamos bendrosios teisės ontologijos. Teisės ontologija suprantama kaip bazinio sąvokų, kuriomis galima išreikšti žinias apie atitinkamą dalykinę sritį (dėiu atveju teisė) sistema. Aptariama tradicinė (nusikaltimo sudėties sąvoka grindžiama) baudžiamosios teisės ontologija ir parodoma, kad ji pritaikyta nusikalstamoms veikoms kvalifikuoti ir yra nelabai tinkama teisėdarai, nes nepadeda nustatyti nei veikų kriminalizavimo kriterijų, nei baudžiamajame įstatyme numatyti sankcijų dydžių. Siūlomi teisėdarai skirtos baudžiamosios teisės ontologijos metmenys ir parodyta, kaip šia ontologija galima pasinaudoti darniai baudžiamojo ástatymo numatomø sankcijø sistemai projektuoti. Ontologija grindžiama aksiologinėmis nuostatomis. Ji sukonstruota remiantis Kralingeno ir Visserio pasiūlyta bendrąja teisės ontologija. Daroma prielaida, kad ástatymø leidėjai baudžiamąją ástatymà turėto traktuoti visø pirma kaip vienà iš Konstitucijoje átvirtintø vertybiø sistemos gynimo instrumentų. Šis instrumentas turi būti pakankamai lankstus, leisti teismams vykdyti baudžiamąją politikà, atsižvelgiant á socialinès raidos procesus ir laiko momento ypatumus.

Straipsnyje pasiūlytas popiūris sudaro prielaidas pereiti nuo šiuo metu naudojamų tradiciškai susiklosčiusių beveik neregamentuotų sankcijų nustatymo procedūrų prie sistemingo darnios sankcijų sistemos projektavimo proceso. Parodyta, kad darni sankcijų sistema gali būti suprojektuota tik tuomet, kai konstitucines vertybes ginanėio baudžiamosios, administracinės ir civilinės atsakomybės priemonių visuma projektuojama kartu, kaip vientisa teisinė sistema. Straipsnio pabaigoje pateikti trumpi metodiniai nurodymai, kaip straipsnio teiginius taikyti projektuojant darnią baudžiamąją sankcijų sistemą.

ÁVADAS

Terminà “ontologija” 1613 m. ávedė filosofas R. Hoklenijus (grk. *on* – bûtis ir *logos* – mokymas). Filosofijoje ontologija vadinamas “mokymas apie bûtá, jos formas ir pamatinius principus, apie paėias bendriausias bûties kategorijas ir apibrėptis” [1]. Teisės teorijoje ontologija suprantama kaip popiūris á tai, kas yra teisė ir kokios yra jos “fundamentinės sàvokos” [2]. Dirbtinio intelekto teorijoje ontologija suprantama kaip iðreikðtinė nagrinėjamos dalykinės srities konceptualizacija [3]. Kitaip tariant, ontologija vadinama formalizuota þiniø apie dalykinės srities pavidalà, struktūrà ir turiná sistema. Dirbtinio intelekto metodus taikant teisėje, teisės ontologija suprantama panaðiai kaip dirbtinio intelekto teorijoje. Ontologijomis vadinamos baziniø sàvokø, kuriomis galima iðreikðti þinias apie atitinkamà dalykinæ sritá (pvz., kurià nors teisės ðakà), sistemos. Ðitaip suprantama ontologija nusako atitinkamos dalykinės srities terminijà ir tos srities sàvokø bazinius ryðius. Kitaip tariant, ontologija naudojama klasifikuoti þiniø bazėje saugomas þinias pagal jø kategorijas.

Ðitokios ontologijos teisėje yra naudingos ne vien tik kuriant atitinkamas intelektualiizuotas kompiuterines sistemas. Kadangi kiekvienà ontologijà galima traktuoti kaip abstraktø ta ontologija apraðomos dalykinės srities modelà, ðitokias teisės ontologijas, sėkmingiau negu tradicines, galima panaudoti teisės normø analizei, teisėdarai, taikant ástatymus ir kt.

Teisės ontologijas galima suskirstyti á bendràsias, skirtas visai teisei sistemai modeliuoti, ir specialiasias, modeliuojanėias atskiras teisės ðakas. Be abejo, kiekviena specialioji ontologija konstruojama remiantis tam tikros bendrosios ontologijos nuostatomis. Trumpai aptarsime kai kurias bendràsias teisės ontologijas, pasiūlytas pastaraisiais metais.

Amsterdamo universiteto mokslininkas A. Valente’as pasiūlė funkciniu popiūriu á teisæ pagrástà ontologijà [4]. Kuriant šià ontologijà remtasi prielaida, kad svarbiausioji teisinės sistemos funkcija yra adekvačiai reaguoti į įvairias socialines elgsenas. Todėl teisinę sistemà galima traktuoti kaip tam tikrà “socialinį įrenginį”, veikiantį visuomenės viduje ir reguliuojantį tos visuomenės elgsenà. Tai behavioristinis požiūris. Vadovaujantis šiuo požiūriu, teisinė sistema gali būti suvokta kaip “juodoji dėžė”, t.y. įrenginys, kurio veikimą galima aprašyti porų “*stimulus-reakcija*” rinkiniu. Stimulai teisei sistemai yra socialinės elgsenos, reakcijos – atitinkamos teisinės pasekmės. Valente’as šį požiūrį išplečia, atlikdamas teisinės sistemos kaip “juodosios dėžės” funkcinę dekompozicijà į mažesnes “juodasias dėžes”, atitinkančias teisinės sistemos elementus, ir tapatindamas jas su teisinių žinių kategorijomis. Jis išskiria šeðias elementariųjų teisinių žinių kategorijas: normatyvines žinias (žinias apie pirmines normas, t.y. normas, klasifikuojančias socialines elgsenas į “teisėtas” ir “neteisėtas”), žinias apie pasaulį (įvairūs klasifikatoriai, prieðastiniai ryðiai ir kt.), žinias apie subjektus ir jų atsakomybę, žinias apie teises pasekmes (Valente’as jas vadina “žiniomis apie reakcijas”), metažinias (žinias apie pirmines normas) ir teisėdaros žinias (teises žinias, kuriomis vadovaujasi įstatymų leidėjas). Remdamasis šia ontologija, Valente’as sudarė normatyvinių žinių vaizdavimo formalizmà, alternatyvų deontinei logikai, ir sukonstravo teisės problemų tipologijà ir pasiūlė savità teisinės sistemos modeliavimo būdà.

Kità ontologijà pasiūlė du Leideno universiteto mokslininkai R. W. van Kralingenas [5] ir P. R. S. Visseris [6]. Ji skirta normatyvinei teisei konceptualizuoti. Ontologija konstruojama kaip freimų formalizmu aprašytas koncepcinis normatyvinės teisės modelis, grindžiamas H. L. A. Harto pasiūlyta [2] teisės samprata. Kralingeras ir Visseris išskyrė tris teisinių esybių rūðis – normas, veikas ir sąvokas – ir kiekvienai iš jų sukonstravo atitinkamà freimà. Priminsime, kad freimas iš esmės yra lentelė, kurios kiekvienam laukui (freimų formalizme lentelių laukai vadinami slotais) yra nustatytos griežtos to lauko pildymo taisyklės ir kuri yra pritaikyta

šabloninei situacijai aprašyti.

Kralingenas ir Visseris normas suvokia kaip bendrąsias taisykles, elgsenos standartus bei principus ir skiria dvi normų rūšis: elgsenos normas ir kompetencijos normas. Elgsenos normomis reguliuojama elgsena, kompetencijos normomis reguliuojami teisėdaros procesai. Nors skirtingų rūšių normos daug kuo skiriasi, jos taip pat turi ir daugelį bendrybių. Svarbiausia, kad abiejų rūšių normos socialines elgsenas klasifikuoja į teisėtas ir neteisėtas. Todėl abiejų rūšių normas galima aprašyti tos pačios struktūros freimais. Normoms aprašyti skirtuose freimuose jie apibrėžia slotus, skirtus normos turiniui aprašyti (normos adresatas, modalumas, nuoroda į veiką, normos taikymo sąlygos), ir pagalbinius slotus (normos identifikatorius, nuoroda į normą įteisinantį teisinį aktą, normos paskirtis).

Veika, į kurią daroma nuoroda, modeliuojama savarankišku freimu. Veikoms aprašyti skirtuose freimuose Kralingenas ir Visseris apibrėžia slotus veikos tipui, modalumams, aplinkybėms, tikslams bei motyvams ir veiką atliekančiam agentui aprašyti. Be to, panašiai kaip normoms aprašyti skirtuose freimuose, apibrėžti pagalbiniai slotai, reikalingi veikai su atitinkamomis normomis susieti.

Kralingenas ir Visseris skiria keturias sąvokų rūšis: apibrėžtis, fikcijas, faktorius ir metasąvokas. Sąvokoms aprašyti skirti freimai vartojami toms sąvokoms apibrėžti. Freimuose apibrėžti septyni slotai: sąvoka, sąvokos rūšis, prioritetas, šaltinis, galiojimo sritis, sąlygos ir pavyzdžiai.

Dar vieną ontologiją pasiūlė Maastrichto universiteto mokslininkai B. Verheij ir J. Hage'as [7, p. 3–19]. Ji grindžiama prielaida, kad teisė galima traktuoti kaip laikui bėgant kintanėiø tarpusavyje susijusiø reikalø būkliø sistemà. Remdamiesi ðia prielaida, Verheij ir Hage'as apibrėžia tris ontologines kategorijas: reikalø būklės, ávykius ir taisykles.

Reikalø būklė yra pasaulio būklės dalis. Ji nusakoma teiginiu, pavyzdžiui, “sandoris ásigaliojo”.

Būklės pokyčiams turi įtakos ávykiai, pavyzdžiui, sandorio pasiraðymas. Speciali ávykiø rūðis yra veikos, t.y. sąmoningi poelgiai. Atskira veikø rūðis yra teisinės veikos ir teisiniai aktai. Teisinis aktas yra ávykis, nes jis visuomet keičia kokià nors reikalø būsenà. Ávykiai gali būti priklausomi. Pavyzdžiui, ásipareigojimø ásigaliojimas priklauso nuo sandorio pasiraðymo.

Taisyklė – tai orientuotas dvi reikalø būklės siejantis ryðys, pavyzdžiui, “pasiraðius sandorà, ásigalioja abiejø ðaliø ásipareigojimai”. Ryðiai skirstomi á dvi rūðis: tuos, kurie pasireiðkia ið karto (*constitution*), ir tuos, kurie pasireiðkia tik po tam tikro laiko (*causation*).

Reikalø būklės galima sutapatinti su jas nusakanėiais teiginiais. Kokius teiginius galima suformuluoti, lemia kalbos raidkos geba. Tačiau ne visi suformuluojami teiginiai yra teisingi. Pavyzdžiui, teiginys “Valdas Adamkus yra pirmasis Lietuvos prezidentas” yra neteisingas. Teisingi teiginiai apibrėžia leistinas reikalø būklės. Leistinos reikalø būklės vadinamos faktais.

Laikui bėgant, reikalø būklė kinta. Pavyzdžiui, teiginys “Valdas Adamkus yra Lietuvos prezidentas” yra teisingas ðiandien, bet jis buvo neteisingas, tarkime, 1990 m. ir vėl taps neteisingas, pasibaigus Valdo Adamkaus prezidentavimo laikotarpiui. Kitaip tariant, reikalø būklė paprastai yra susieta su tam tikru laiko momentu. Bet yra ir visuomet teisingø teiginiø, pavyzdžiui, “Antanas Smetona yra pirmasis Lietuvos Respublikos prezidentas”. Reikalø būklės, apraðomos teiginiais, galiojanėiais tik tam tikrà laikà, vadinamos laikinomis, kitos – tæstinėmis. Laikinø būkliø poklasis yra momentinės būklės, galiojanėios tik tam tikru laiko momentu. Aptariamojoje ontologijoje skiriamos trijø tipø teisės: teisės á konkretø asmenà (*iura in personam*), nuosavybės teisės (*iura in re*) ir þmogaus teisės. Visos jos iðreiðkiamos reikalø būklėmis, galiojanėiomis einamuju laiko momentu.

Reikalø būklės gali būti priklausomos. Pavyzdžiui, teiginys “Petras yra automobiliø vagnis” teisingas, jei teisingas yra teiginys “Petras pavogė Jono automobilà”, t.y. pirmoji reikalø būklė yra grindžiama antràja. Būkliø priklausomybė dažnai yra nusakyta apibrėptimis. Pavyzdžiui, tam tikras objektas ðaunamasis ginklas yra tikrai tuomet, kai jis turi savybes, apibrėptas atitinkamu normatyviniu aktu.

Modalumai yra atskiras priklausomø būkliø rūðis. Aptariamojoje ontologijoje skiriamos trys modalumø rūðys: anankastiniai, deontiniai ir tikimybiniai. Anankastiniai modalumai nu-

sako, kas yra būtina, galima ir negalima. Pavyzdžiui, teiginys, kad *á* virðø iðmestas akmuo būtinau nukris, yra anankastinis modalumas. Specifinë anankastiniø modalumø rûðis yra kompetencijà apraðantys modalumai. Pavyzdžiui, teiginys “Policija gali sulaukyti teisës paþeidþjà” yra anankastinis modalumas. Kitaip tariant, teisþje anankastiniai modalumai yra naudojami nusakyti, kà tam tikras subjektas gali ar negali daryti. Deontiniai modalumai nusako, kas yra privalu, updrausta ir leista. Skiriami veiksmo ir bûklës deontiniai modalumai. Pirmojo tipo modalumø pavyzdþiai yra “Privalu vapuoti deðine kelio puse”, “Valdininkams draudþiama imti kyðius”, “Pilieèiui leidþiama keisti savo vardà ir pavardæ”, antrojo tipo – “Vairuotojas privalo bûti blaivus”, “Prezidentas negali bûti kokios nors partijos narys”, “Seimo nariui leidþiama bûti Vyriausybës nariu”. Tikimybiniai modalumai nusako, kas yra tikëtina, tikra ir netikra.

Reikalø bûklë priklauso nuo poþiûrio. Pavyzdþiui, “Civilinës teisës poþiûriu, Jonas upmuðë savo þmonà, baudþiamosios teisës poþiûriu, – ji þuvo nelaimingo atsitikimo metu”. Bendruoju atveju skiriami loginis, fizikinis, biologinis, socialinis ir teisinis poþiûriai. Be to, kaip matome ið pavyzdþio, skirtingø teisës ðakø poþiûriai *á* tà paèià reikalø bûklæ taip pat gali bûti skirtingi.

Taisyklës aptariamojoje ontologijoje suprantamos labai plaèiai. Jos apima gamtos dësnius, teismo árodinþjimo taisyklës, ágaliojimø teikimo taisyklës, normas ir kt. Taisyklæ sudaro dvi dalys: prielaidos ir iðvada. Prielaidas sudaro viena ar kelios apibendrintos (t.y. parametrizuotos) reikalø bûklës, iðvadà – viena apibendrinta reikalø bûklë. Taikant taisyklæ, reikalø bûklë konkretizuojama, suteikiant parametrus konkreèias reikðmes. Taisyklës esti stiprios ir silpnos. Stipriomis vadinamos taisyklës, garantuojanèios, kad, esant taisykle numatytoms prielaidoms, iðvada visuomet yra teisinga. Kitokios taisyklës vadinamos silpnomis. Silpnosios taisyklës gali bûti anuliuotos. Taip gali ávykti dël dviejø prieþasèiø. Pirmà, dël tam tikrø motyvø galima blokuoti prielaidø ir iðvados prieþastinà ryðà. Pavyzdþiui, bausmës up vagystæ taisyklë netaikoma maþameèiams. Motyvai, blokuojantys prielaidø ir iðvados prieþastinà ryðà, vadinami iðimtinëmis aplinkybëmis, arba iðimtimis. Antra, skirtingø taisykliø iðvados gali bûti nesuderinamos, ir tada tenka rinktis vienà ið jø. Sakoma, kad tokiais atvejais viena taisyklë nurungia kità. Pavyzdþiui, tam tikrais atvejais teisinë taisyklë gali prieðtarauti bendriesiems teisës principams ir bûti nurungta.

Pastebësime, kad Valente’o pasiûlyta ontologija ið esmës yra Verheij ir Hage’o ontologijos patikslinimas. Elementariàsias Valente’o ontologijos þiniø kategorijas (iðskyrus teisëdaros þinias) atitinka skirtingos Verheij ir Hage’o ontologijos teisinës taisyklës, pavyzdþiui, normatyvines þinias atitinka taisyklës su deontinëmis iðvadomis. Kralingeno ir Visserio ontologijà taip pat galima traktuoti kaip ðiek tiek iðplëstà Verheij ir Hage’o ontologijos patikslinimà.

Pasiûlyta ir daugiau ontologijø, pavyzdþiui, [8, p. 180–189; 9, p. 219–244]. Šiame darbe jù dël vietos stokos nenagrinësime. Iðsamiaj minëtų ontologijù apþvalgà galima rasti darbe [10, p. 27–59].

Kiekviena ontologija turi konkreèià paskirtà. Þiniø vaizdavimo formalizmo ir þiniø tikslinës paskirties sàryðiø problema yra vadinama *sàveikos problema* [6; 11, p. 256–261; 12, p. 231–243]. Kartais ontologijà galima panaudoti ir keliems panašioms tikslams, nes ontologijos, kitaip negu koncepciniai dalykinës srities modeliai, apibrëžia tik priemones þinioms iðreikšti, bet ne paèias þinias. Taèiau kai tikslai labai skiriasi, dalykinę sritj tenka conceptualizuoti visiškai skirtingai. Pavyzdþiui, jstatymo leidþjo ir teismo persekiojimo institucijù poþiûriai j baudþiamàjà teisę skiriasi ið esmës, nes jstatymo leidþjui tenka spręsti, kokias veikas tikslinga kriminalizuoti ir kokias sankcijas numatyti up kriminalizuotų veikų padarymà, o teismo persekiojimo institucijoms – ar konkreèi konkreèaus asmens padaryta veika turi visus kokios nors kriminalizuotos veikos poþymius.

Straipsnio tikslas panagrinëti baudþiamosios teisës ontologijà ástatymø leidþjo poþiûriu. Mokslinëje literatûroje lietuviø kalba iki ðiol tokia problematika nebuvo nagrinëta. Straipsnyje aptariama tradicinë baudþiamosios teisës ontologija, parodoma, kad ji pritaikyta nusikaltimo sudëèiai árodyti ir yra nelabai tinkama ástatymø leidþjui, nes jam nepadedà nustatyti nei veikø kriminalizavimo kriterijø, nei baudþiamojo ástatymo numatomø sankcijø. Pa-teikiami ástatymø leidþjui skirtos baudþiamosios teisës ontologijos metmenys ir parodyta,

kaip šia ontologija galima pasinaudoti baudpjamajo ástatymo numatomoms sankcijoms nustatyti.

TRADICINĖ NUSIKALTIMO SAMPRATA

Baudpjamoji teisė – viena iš teisės šakų. Šios teisės šakos ontologija gali būti konstruojama remiantis bet kuria iš aptartų bendrųjų teisės ontologijų. Bendrosios ontologijos paprastai išskiria elementariųjų teisinių šinių kategorijas ir daugiausia dėmesio skiria normatyvinių šinių nagrinėjimui. Konstruojant specialiąsias (t.y. atskirą teisės šaką) ontologijas, dėmesys nuo normatyvinių šinių sutelkiamas į šinias apie pasaulį, nes, kalbant apie konkrečią teisės šaką, yra būtina apibrėpti ne tik normas, bet ir centrinių tos šakos nagrinėjimo objektų ontologinę sampratą.

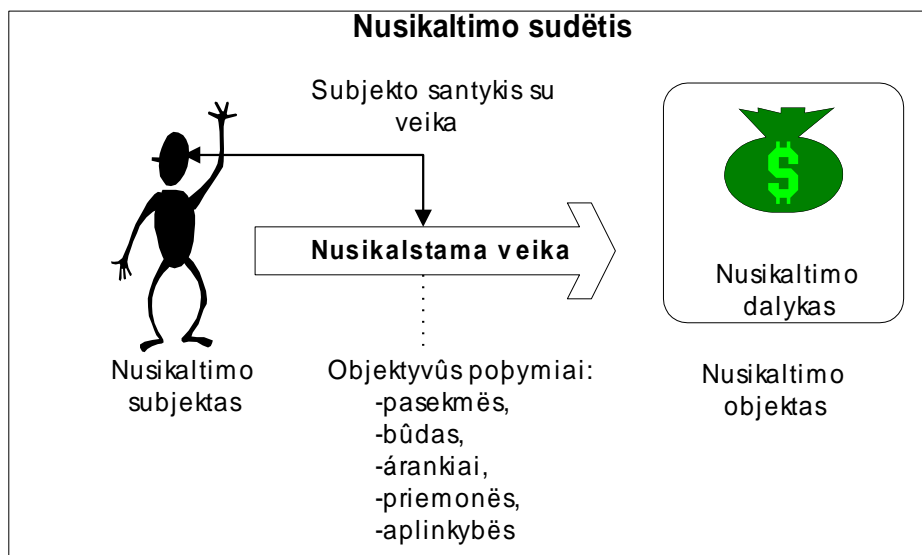
Kiekvieną specialiąją ontologiją galima sukonstruoti daugeliu būdų. Dirbtinio intelekto teorijos populiūri klausimas, kuri iš ontologijų geresnė, apskritai yra beprasmis. Atsakymas priklauso nuo ontologijos paskirties. Kiekvienam tikslui konstruojama sava ontologija ir vienintelis tos ontologijos vertinimo kriterijus yra jos efektyvumas siekiamų tikslų populiūri. Kitaip tariant, tai dalinis jau minėtos sąveikos problemos atvejis.

Baudpjamiosios teisės ontologijos gali būti konstruojamos dviem tikslais:

- baudpjamiesiems ástatymams taikyti (ikiteisminio tyrimo institucijose ir teismuose populiūris),
- baudpjamiesiems ástatymams projektuoti (ástatymų leidėjo populiūris).

Viena iš pagrindinių baudpjamiosios teisės sąvokų yra nusikaltimo sąvoka. Baudpjamiosios teisės tradicija ontologinę nusikaltimo sampratą grindžia vadinamąja *nusikaltimo sudėtimi*. Nusikaltimo sudėtis ir nusikaltimas ne tapačios sąvokos. Nusikaltimas – realaus gyvenimo reiškiny, nusikaltimo sudėtis – ontologija, vartojama nusikaltimams aprašyti (modeliuoti). Ši ontologija skiria keturias šinių kategorijas (1 pav.): šinios apie veikos subjektą, šinios apie veikos objektą, šinios apie subjekto santyką su veika (subjektyvioji pusė), šinios apie veiką (objektyvioji pusė).

Nusikaltimo sudėties ontologija yra grindžiami baudpjamieji ástatymai, nusikaltimų kvalifikavimas ir teisinio nagrinėjimo institucijose veikla. Svarbiausia šios ontologijos paskirtis – veikų klasifikavimas á nusikalstamas ir nenusikalstamas atliekant baudpjamąją persekiojimą. Ši ontologija taip pat gali būti taikoma ir svarstant administracinę atsakomybę. Apskritai ontologija vartojama kaip priklausomybės klasei predikatas. Nusikaltimo, baudpjamajo nusipengimo ar administracinio teisės pažeidimo árodymas yra to predikato teisingumo tikrinimo procedūra. Jei predikatas teisingas (teisinėje kalboje “veikoje yra teisės pažeidimo sudėties požymiai”), tai nagrinėjamoji veika kvalifikuojama kaip priklausanti atitinkamai veikų klasei. Kitaip tariant, šia ontologija pagrąsta kvalifikacija yra atpąpinimo updaviny, sprendžiamas klasifikavimo metodais, o nusikaltimo sudėties ontologija yra sukonstruota taip, kad šá updaviná būtų kuo lengviau spręsti.

1 pav. Tradicinė nusikaltimo samprata

TEISĖDARAI PRITAIKYTA BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS ONTOLOGIJA

Bendrosios nuostatos

Baudžiamiesiems ástatymams projektuoti skirta ontologija turi palengvinti ástatymo leidėjo darbà. Ástatymø leidėjui reikia nustatyti, kokias veikas kriminalizuoti, kriminalizuojamas veikas suklasifikuoti pagal jø sunkumà (pavojingumà) ir kiekvienai jø nustatyti atitinkamas sankcijas. Be to, ontologija turëtø padëti subalansuoti projektuojamà sankcijø sistemà, t.y suprojektuoti tokias sankcijas, kad jų numatyti bausmiø dydþiai bûtø proporcingi nusikaltimø, uþ kuriuos skiriamos tos bausmës, sunkumui ir sankcijø rezervai turi bûti pagrãsti racionalios baudžiamosios politikos poþiûriu. Kitaip tariant, ástatymø leidėjams skirta ontologija turëtø leisti tiksliai apibûdinti nusikalstamas veikas ir padëti iðskirti veiksnius, turinčius átakos sankcijø dydþiø riboms. Tradicinë baudžiamosios teisës ontologija ðiuos uþdavinius padeda spræsti tik ið dalies.

Teisëdarai pritaikytà baudžiamosios teisës ontologijà konstruosime vadovaudamiesi Kralingeno ir Visserio pasiûlyta [5; 6] bendrąja teisës ontologija. Mûsø nuomone, pagrindinë tokios paskirties ontologijos þiniø kategorija yra þinios apie kësinimuisis (2 pav.), nes, sprendþiant, kokias veikas kriminalizuoti, ástatymø leidėjui tenka nagrinëti visas veikas, kuriomis kësinama á ástatymais gintinas vertybes, ir nustatyti, kokias administracines, baudžiamàsias ar kitas priemones tikslinga taikyti uþ tø veikø padarymà. Todël Kralingeno ir Visserio ontologijoje veikos freimà mes keiçiame kësinimosi freimu.

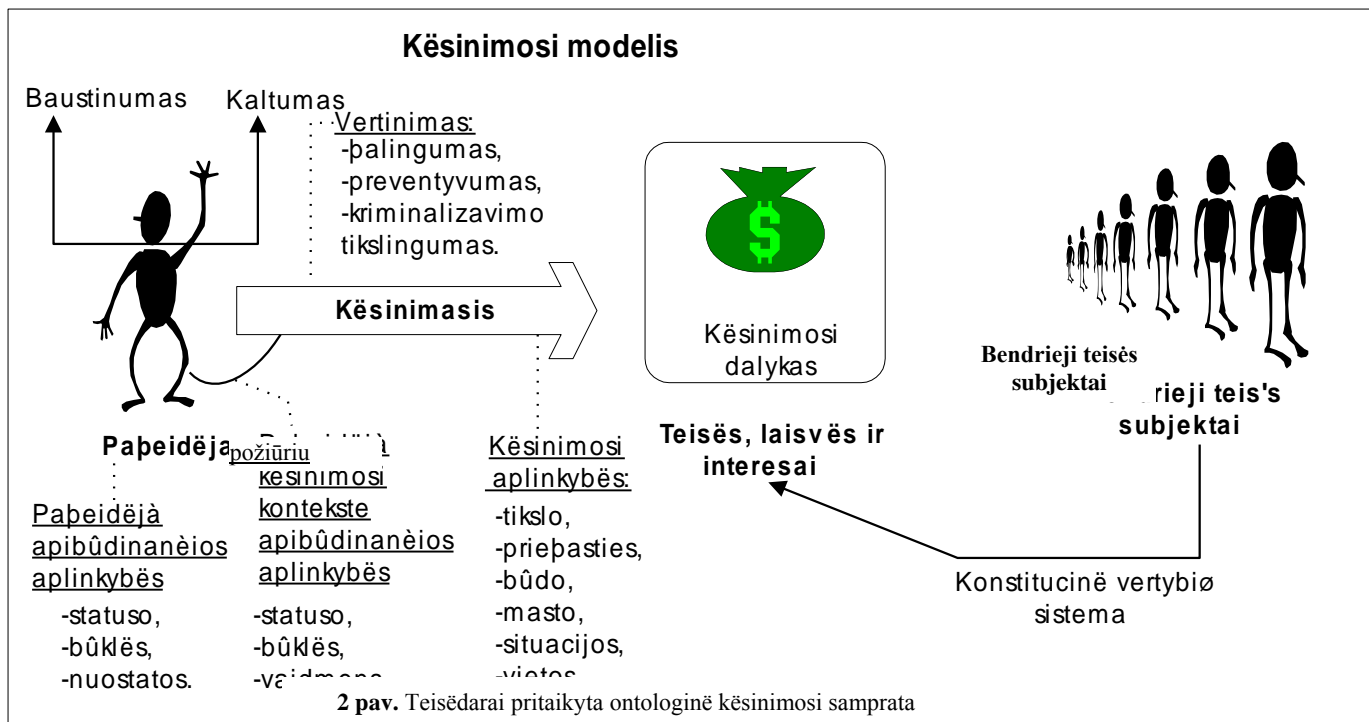
Visus sankcijø dydþiams átakos turinčius veiksnius galima suskirstyti á juridinius ir baudžiamosios politikos nulemtus veiksnius.

Sankcijø dydã visø pirma lemia juridiniai veiksniai. Konstruojant teisëdarai pritaikytà ontologinæ kësinimosi sampratà, juridinius veiksnius tikslinga suskirstyti á tris kategorijas:

- kësinimosi þalingumo laipsnis (veikos þalingumà apibûdinantys veiksniai),
- kaltumo laipsnis (papeidëjo vaidmená ir bûklæ kësinimosi metu apibûdinantys veiksniai),
- baustinumo laipsnis (papeidëjo asmená ir jo elgsenà, padarius veikà, apibûdinantys veiksniai).

Baudžiamosios politikos nulemti veiksniai skirstytini á dvi kategorijas:

- veikos preventyvumo laipsnis,
- ekonominis, socialinis ir politinis veikos kriminalizavimo tikslingumas.

Baudpjamąjā politikā vykdo specialios valstybės institucijos, visø pirma teismai. Ji priklauso nuo to momento ypatumø. Teismai atsipvelgia á tuos ypatumus ir atitinkamai grieptina ar ðvelnina priimamus nuosprendžius. Nustatydamas sankcijø dydžio ribas, ástatymø leidėjas privalo numatyti racionalius *sankcijø rezervus*, t.y. rezervus, leidžiančius teismams prireikus stiprinti bendrąjā prevencijā, bet nepapeidžiančius sankcijø sistemas subalansuotumo. Ðitaip teismams sudaromos prielaidos vykdyti veiksmingā baudpjamąjā politikā. Ástatyme sankcijos dydis turėtų būti keičiamas tik "iðsėmus" numatytā rezervā, t.y. pradėjus baudpjamuoju praktikoje masiškai taikyti sankcijas, artimas ribinėms.

Ið pateiktø samprotavimø iøplaukia, kad ontologinę kėsinimosi sampratā tikslinga konstruoti naudojant dvi þinios kategorijas: þinias apie papeidėjā ir þinias apie jo padarytā veikā.

Ontologinis kėsinimosi modelis

Veika apibūdinama vertinamosiomis ir objektyviosiomis charakteristikomis. Vertinamosios charakteristikos yra jos preventyvumo laipsnis, kriminalizavimo tikslingumas ir palingumas, objektyviosios – veikos padarymo (t.y. kėsinimosi) aplinkybės.

Veikos *preventyvumo laipsnis* – tai up tos veikos padarymā baudpjamųjų ástatymų numatytos sankcijos ðvelninimo ar grieptinimo tikslingumas, atsipvelgiant á visuomenės interesus. Preventyvumo laipsnā lemia:

- palingos veikos paplitimas,
- visuomenės poþiūris á jà, kaip á socialinā reiðkinā (veikos vertinimas),
- bendra ðalies kriminogeninė padėtis.

Ekonominis, socialinis ir politinis *veikos kriminalizavimo tikslingumas* nustatomas vertinant veikos kriminalizavimo pasekmes (prognozuojamas papeidėjø skaičius, jø socialinis statusas, bausmės vykdymo kaðtai ir kt.). Iðsamiau kriminalizavimo tikslingumo veiksnio ðiame straipsnyje nenagrinėsimė.

Kėsinimosi palingumo laipsnis yra juridinis veiksnys. Kėsinimosi palingumā nusako juo padaryta materialiai ar kitokia þala. Palingumo laipsnā nusako:

- vertybės vieta ástatymo ginamø vertybiø sistemoje,
- kėsinimosi dalykas,
- vertybės papeidimo mastas (upbaigtumo stadija ir kiekybinis padarytos ar potencia-

lios (nebūtinai materialios) įalvos vertinimas).
Freimø logikos formalizmu [13; 14, p. 413–421] ontologinis kėsinimosi modelis ap-
rađomas đitaip:

Kėsinimasis [*Asmuo* ⇒ **Pažeidėjas**;
Žala ⇒ **Žalingumas**;
sankcija@sankcijos rezervas ⇒
{(tipas, rūšis, intervalas)}]

Freimas turi tris slotus. Slotuose *Asmuo* ir *Paala* daromos nuorodos á kitus freimus. Slotas *sankcija* apibrėpia taisykles, kaip nustatyti sankcijos tipà (baudpiamoji, administracinė, civilinė), jos rūđà (pavyzdpiui, laisvės atėmimas) ir dydpio kitimo intervalà (pavyzdpiui, nuo 3 mėnesiø iki 2 metø), įinant sankcijos rezervà, vertybės, á kurià buvo kėsintasi, svarbà ir kėsinimosi įalingumo freimu numatytà sankcijos bazę. Kaip yra nustatomos sankcijos re-
zervo reikėmė ir vertybės svarba, aptarsime kalbėdami apie vertybiø sistemas ir papeidėjo ontologinius modelius.

Kėsinimosi įalingumas apibrėpia kėsinimosi padarytà įalà. Įalingumas modeliuoja-
mas freimu

Žalingumas [*Užbaigtumas* ⇒ **Stadija**;
Pažeistumas ⇒ **Mastas**;
Į ką kėsintasi ⇒ **Vertybė**;
Reikšmingumas ⇒ **Kėsinimosi dalykas**;
Sankcijos bazė ⇒
{(tipas, rūšis, intervalas)}]

Kėsinimosi įalingumas priklauso nuo kėsinimosi upbaigtumo stadijos, vertybės papeidimo masto (mažareikėmis, nedidelis, didelis, labai didelis) ir galbūt kėsinimosi dalyko. Priminsime, kad kartais ástatymø leidėjas gali numatyti savarankiđkas normas atskiroms kėsinimosi stadijomis. Pavyzdys – pasikėsinimas nuįudyti. Ástatymø leidėjas taip pat gali pa-
brėžti normoje konkretø nusikaltimo dalykà, pavyzdpiui, narkotines medįiagas.

Freimu apibrėpiamos taisyklės vadinamajai *sankcijos bazei* nustatyti. Sankcijos baze mes vadiname baudpiamosios, administracinės ir civilinės atsakomybės priemoniø, skirtø freime nurodytai vertybei nuo tuo freimu modeliuojamø kėsinimosi saugoti, intervalà. Papeimėsimė, kad mažareikėmiø kėsinimosi atveju sankcijos bazė gali būti nulinė. Išsamiau sankcijos bazės nustatymo taisyklės nagrinėjamos darbe [15].

Ontologinis vertybiø sistemas modelis

Mūsø nuomone, baudpiamasis ástatymas traktuotinas kaip vienas iš konstitucinės ver-
tybiø sistemas gynimo instrumentø. Iš ėia išplaukia, kad sankcijø dydpio nustatymo meto-
dika tikslinga grásti aksiologine nuostata. Tai reiškia, kad sankcijø dydpius tikslinga sieti su
tomis sankcijomis ginamø vertybiø svarba konstituciniø vertybiø sistemoje. Kitaip tariant,
konstruodami teisėdarai pritaikytà baudpiamosios teisės ontologijà, mes vadovaujamės po-
zityvistine nuostata ir sankcijø sistemà traktuojame kaip tam tikrà tarifø sistemà.

Konstituciniø vertybiø sistemà sudaro bendrøjø teisės subjektø teisės, laisvės ir intere-
sai. Vertybės svarba priklauso ir nuo subjekto, ir nuo teisio, laisviø ar interesø pobūdpio.

Vertybės papeidpiamos kėsinantis á konkretø objektà (*kėsinimosi dalykà*), turintà ávardijamas ir kiekybiđkai išreiđkiamas savybes. Nagrinėtinis tik tokios vertybės, kuriø papeidimo faktà ir mastà galima árodyti (jie turi būti nusakomi per kiekybinius kėsinimosi dalyko savybiø pokyčius).

Visuotiniø susitarimø, kokius bendruosius teisės subjektus tikslinga skirti ir kokiø laipsniu juos reikėtø diferencijuoti, nėra. Ar tikslinga, pavyzdpiui, laikyti subjektais ėeimà, ne-

pilnamečius ir vaikus? Ar tai specifinėms vertybėms atstovaujantys subjektai, ar tik specifiniai kėsinimosi dalykai? Atsakyti objektyviai á duos klausimus, matyt, neámanoma. Mūsų nuomone, reikia vadovautis esamomis teisės tradicijomis ir pragmatiniais kriterijais. Mes siūlome išskirti šias bendrąjį teisės subjektų kategorijas:

- asmuo:
 - fizinis asmuo,
 - juridinis asmuo,
- visuomenė:
 - žmonija (pasaulio visuomenė),
 - tauta (Lietuvos Respublikos gyventojų visuma),
 - rasinės, tautinės, religinės ir kitos visuomenės grupės,
 - šeima,
- valstybė:
 - Lietuvos Respublika,
 - valstybinės valdžios ir valdymo institucijos,
 - teisėsaugos institucijos,
 - krašto apsaugos institucijos.

Subjektai išskirti ir suskirstyti remiantis Lietuvos baudžiamosios teisės tradicijomis. Konstruojant bendrą konstitucinių vertybių sistemai ginti skirtą baudžiamąją, administracinę atsakomybę ir civilinę atsakomybę priemonių sistemą, juridinių subjektų diferenciaciją, be abejojimo, reikia tikslinti.

Laisvė – tai subjekto galimybė pačiam spręsti, ką, kada ir kaip jam daryti. Lietuvos Respublikos Konstitucija garantuoja šias bendrąjį teisės subjektų laisves:

- veiksmų laisvė,
- apsisprendimo laisvė:
 - santuokos laisvė,
 - darbo bei verslo pasirinkimo laisvė,
 - laisvė turėti vaikų (Konstitucijoje ji tiesiogiai neávardyta),
- laisvė turėti ir viešai reikšti ásitikinimus,
- laisvė puoselėti savo kultūrą, kalbą ir papročius,
- susirinkimų ir susivienijimų laisvė,
- streikų laisvė.

Laisvės yra pabeidžiamos jas ribojant. Konstitucinės laisvės sietinos tik su asmeniu ir visuomene. Valstybių laisvės, áteisintos tarptautinės teisės ir Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais ástatymais, tiesiogiai nėra ginamos. Šiuo metu baudžiamaisiais ástatymais ginamos tik kai kurios asmens ir visuomenės laisvės. Be to, skirtingų subjektų laisvės ginamos skirtingu mastu.

Teisė – tai ástatymu ar kitu būdu áteisinta bendrojo teisės subjekto išskirtinė galimybė ką nors daryti, ką nors valdyti, kuo nors disponuoti ar kuo nors naudotis. Lietuvos Respublikos Konstitucija áteisintos šios teisės

- nuosavybės teisė,
- neliečiamybės teisė,
- teisė dalyvauti politiniame, ekonominiame, socialiniame ir kultūriniame šalies gyvenime,
- teisė á viešą bei objektyvų bylų nagrinėjimą ir gynybą,
- teisė neliudyti prieš save, šeimos narius ir artimus giminaičius,
- teisė auklėti vaikus ir globotinius pagal savo ásitikinimus,
- teisė gauti informaciją,
- piliečių teisė kritikuoti ástaigas bei pareigūnus ir apskųsti jų sprendimus,
- teisė á tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas,
- teisė á teisingą apmokėjimą už darbą,
- teisė á socialinę apsaugą nedarbo metu,

- teisė á poilsá,
- teisė á mokslà,
- savigynos teisė,
- vaikø teisė bûti tėvø auklėjama is dorais þmonėmis ir bûti jø iki pilnametystės iðlaikomais,
- tėvø teisė á vaikø globà senatvėje.

Baudþiamaisiais ástatymais paprastai yra ginamos ne tik konstitucinės teisės, bet taip pat ir tarptautinės konvencijomis áteisintos teisės. Pavyzdþiui, ðiuo metu galiojanèiu ástatymu ginama teisė okupacijos sąlygomis nevykdyti svetimos valstybės pilietiniø pareigø.

Teisės yra papeidþiamos trukdant jas ágyvendinti. Konstitucinės teisės sietinos tik su asmeniu ir visuomene. Valstybiø teisės áteisintos tarptautine teise ir Lietuvos Respublikos baudþiamaisiais ástatymais tiesiogiai nėra ginamos. Ðiuo metu Lietuvos Respublikos baudþiamieji ástatymai gina tik kai kurias asmens ir visuomenės teises. Be to, skirtingø subjektø teisės ginamos skirtingu mastu.

Interesas – tai bendrojo teisės subjekto siekis tenkinti savo prigimtines, materialines, moralines ar kitokias reikmes. Svarbiausi teisėti subjektø interesai yra ðie:

- egzistencija,
- funkcionalumas (sveikata, sveikatingumas),
- saugumas,
- geras vardas (garbė, orumas),
- kultûrinio ir gamtinio paveldo iðsaugojimas,
- moraliniai interesai,
- turtiniai (finansiniai) interesai,

Interesai yra papeidþiami, trukdant subjektui ágyvendinti atitinkamus siekius. Baudþiamaisiais ástatymais ginami visø mûsø iðskirtø bendrøjø teisės subjektø interesai, taèiau skirtingø subjektø interesai ginami skirtingu mastu.

Ontologinis aptartosios vertybiø sistemos modelis freimø logikos formalizmu yra apraðomas ðitaip:

Vertybė [*Kieno* ⇒ **Juridinis subjektas**;
Kokia ⇒ {**Laisvės, Teisės, Interesai**};
svarba@ ⇒ **integer**];

Tai freimas, turintis tris slotus, kuriø vienas (slotas “svarba”) áreikðminamas reikðme, iðvedama pagal ontologijos taisyklės ið kitø dviejø slotø reikðmiø. Kitaip tariant, freimas apibrėpia sveikaskaitinæ dalinæ funkcijà *svarba* (**juridinis subjektas, vertybinis atributas**), kur terminas “vertybinis atributas” apibendrina terminus “laisvės”, “teisės”, “interesai”. Terminas “juridinis subjektas” vartojamas kaip termino “bendrasis teisės subjektas” trumpinys. Funkcija yra dalinė, nes ne visos formaliai galimos bendrøjø teisės subjektø ir vertybiniø atributø kombinacijos yra prasmingos. Freimo egzemplioriaus pavyzdys yra áreikðmintas freimas

Vertybė [*Kieno* ⇒ fizinis asmuo;
Kokia ⇒ egzistencija;
svarba (fizinis asmuo, egzistencija)];

Ontologijoje numatytos dviejø tipø taisyklės funkcijos *svarba* reikðmėms nustatyti: tapatybės ir prioritetø lentelė. Tapatybėmis, pavyzdþiui,

svarba (fizinis asmuo, nuosavybė) ≡ *svarba* (juridinis asmuo, nuosavybė),

nustatomos tapatingos funkcijos reikðmės. Prioritetø lentelė upduodami vertybiø prioritetai. Lentelė sudaroma ekspertiniø vertinimø pagrindu. Kokios tapatybės turi bûti numatytos on-

tologijoje ir kokie yra vertybiø tarpusavio prioritetai, konkrečiu atveju sprendžia ástatymø leidèjas. Iðsamiau ðie klausimai aptarti darbe [15].

Ontologinis papeidëjo modelis

Papeidëjà apibûdina dvi þiniø kategorijos: kaltumo laipsnis ir baustinumo laipsnis.

Kaltumas – tai veikà padariusio asmens intelektualinë ir valios nuostata (santykis) tos veikos ir jos pasekmiø atþvilgiu. Kaltumo laipsná nusako:

- kaltës forma,
- asmená veikos padarymo metu kvalifikuojanèios aplinkybës:
 - statuso (pvz., veikë kaip pareigûnas),
 - bûklës (pvz., bûdamas girtas),
 - vaidmens (pvz., organizatorius),
- veikà kvalifikuojanèios aplinkybës:
 - tikslo (pvz., siekdamas pasipelnyti),
 - prieþasties (motyvo) (pvz., ið kerðto),
 - bûdo:
 - * medþiaginës (pvz., panaudojus ðaunamàjį ginklà),
 - * nemedþiaginës (pvz., ypaè þiauriai),
 - situacijos (pvz., karo metu, pasinaudojus beþëgiðka padëtimi),
 - laiko (pvz., nakties metu),
 - vietos (pvz., laisvës atëmimo vietoje, pasienio zonoje).

Freimø logikos formalizmu asmens kaltumas apraðomas ðitokiu ontologiniu modeliu:

Kaltumas [*Asmuo* ⇒ **Statusas**;
Kaltë ⇒ **Kaltës forma**;
Veiklos tikslai ⇒ **Tikslas**;
Veiklos paskatos ⇒ **Motyvas**;
Psichinë bûklë ⇒ **Bûklë**;
Asmens vaidmuo ⇒ **Vaidmuo**;
Veiklos vieta ⇒ **Vieta**;
Veiklos laikas ⇒ **Laikas**;
Veiklos kontekstas ⇒ **Situacija**;
Veikimo bûdas ⇒ **Bûdas**;
Naudotos priemonës ⇒ **Priemonë**;
Sankcijos taikymo intervalas@ ⇒ **procentas**]

Mûsø ontologijoje veikos padarymo aplinkybës traktuojamos kaip vienas iš paþeidëjo kaltumą nulemianèiø veiksniø. Pavyzdþiui, asmuo, padaræs nusikalstamà veikà naudodamasis stichine nelaime (*veikos laikas*) ar savo tarnybine padëtimi (*veikos kontekstas*), yra kaltesnis negu tą paèià veikà įprastomis aplinkybëmis padaræs asmuo. Freimu apibrëžiamos taisyklës sankcijos taikymo intervalui nustatyti, t.y. nustatyti, koks procentas sankcijos bazës turi bûti numatytas normoje, kad taikydami tą normà teismai galëtų atsiþvelgti į paþeidëjo kaltumą. Klausimas, ar sankcijos taikymo intervalas tikrai turi bûti išreikðtas procentais, yra diskutuotinas ir reikalauja papildomø tyrimø.

Baustinumas – tai veikas padariusiems kaltiems asmenims skiriamos bausmës ðvelninimo ar grieptinimo, atsiþvelgiant á visuomenës interesus, tikslingumas. Baustinumo laipsná lemia kaltjà asmená kvalifikuojanèios aplinkybës:

- statuso:
 - socialinio (pvz., nëšëia moteris),
 - teisinio (pvz., turintis teistumą),
- gyvenenos bûdo (pvz., valkata),

– nuostatos (pvz., padėjo kvotai).

Baustinumas – viena iš valstybės vykdomos teisinės politikos išraiškų formų. Kokių mastu ir kokie subjektai (nepilnamečiai, invalidai, asmenys, bendradarbiaujantys su teisingumo organais, recidyvistai ir kt.) yra baustini, priklauso nuo konkrečių visuomenės interesų, kintančių laiko tėkmėje.

Freimū logikos formalizmu asmens baustinumas aprašomas šitokių ontologinių modelių:

Baustinumas [*Asmeninė padėtis* ⇒ **Socialinis statusas**;
Teisinė padėtis ⇒ **Teisinis statusas**;
Gyvensena ⇒ **Gyvensenos būdas**;
Elgsena ⇒ **Nuostata**;
Sankcijos reguliavimo intervalas@ ⇒ **procentas**]

Freimū numatomos taisyklės sankcijos reguliavimo intervalui nustatyti. Sankcijos reguliavimo intervalu mes vadiname tą sankcijos rezervą, kuri yra reikalinga atsipvelgti ir papeidėjo asmenybės ypatumus, pavyzdžiui, ribotą pakaltinamumą (*teisinė padėtis*) ir jo elgseną padarius veiką, pavyzdžiui, bendradarbiavimą su teisėsaugos institucijomis.

Papeidėjo ontologinis modelis aprašomas šitokių freimū

Pažeidėjas [*Kaltumo laipsnis* ⇒ **Kaltumas**;
Baustinumų laipsnis ⇒ **Baustinumas**]

Papymėsime, kad, darydamas nuorodas ir kaltumą ir baustinumą modeliuojančius freimū, papeidėjo freimū apibrėžia sankcijos rezervą, tačiau šis rezervas yra apibrėptas tik iš dalies, nes yra atsipvelgta dar ne ir visus teismų baudžiamąją politiką lemiančius veiksnius (pavyzdžiui, neatsipvelgiama ir veikos paplitimą). Išsamiau sankcijos rezervo nustatymo klausimą šiame darbe nenagrinėsime.

IŠVADOS

1. Pagal tradiciją baudžiamosios teisės ontologija grindžiama nusikaltimo sudėties sąvoka. Šitokia ontologija gerai pritaikyta veikoms kvalifikuoti, bet nelabai tinka teisėdarai, nes beveik nepadedą vertinti veikų kriminalizavimo tikslingumo ir projektuoti sankcijų sistemas.
2. Teisėdarai pritaikytą ontologiją tikslinga grąsti kėsinimosi samprata. Siūloma ontologija sudaro prielaidas teisėdarėje pereiti nuo šiuo metu paplitusio nestruktūrizuoto, tradicija grindžiamo sankcijų nustatymo būdo prie sistemingo darnios sankcijų sistemos projektavimo procedūrų.
3. Baudžiamosios, administracinės ir civilinės atsakomybės priemonių visuma gali būti darni tik tuomet, jei ji projektuojama kaip vientisa sistema, taikant atitinkamas projektavimo procedūras.
4. Baudžiamųjų sankcijų sistemos projektavimo metodiką tikslinga grąsti šiomis *taisyklėmis*.
1 taisyklė. Suklasifikuoti BK projekto straipsnius pagal vertybiną kriterijų.
2 taisyklė. Kiekvienai vertybei ávertinti maksimalų tą vertybų papeidžiančių veikų įaliginumo laipsnį ir išreikšti jį atitinkamu laisvės atėmimo bausmės dydžiu. Vertinimai atliekami remiantis ekspertiniais vertinimais, Lietuvos Respublikos ir užsienio baudžiamųjų ástatymų ir teismų praktikos analizės duomenimis. Ekspertinius vertinimus gali duoti koksda rengiančių grupės nariai arba tam tikslui sudarytos ekspertų grupės nariai.
3 taisyklė. Kiekvienai vertybei nustatyti jį papeidžiančių veikų preventyvumo laipsnį ir išreikšti tą laipsnį atitinkamu sankcijos rezervu. Veikų preventyvumo laipsnio nustatymas – politinis sprendimas. Jį turi daryti politikai. Politinių sprendimų pagrąstumo kriterijus – sankcijų rezervų išnaudojimo laipsnis ir rezervų didėjimo ar mažėjimo tendencijos.

4 taisyklė. Išskirti lengvinančias bei sunkinančias procesines aplinkybes, nustatyti išskirtinių subjektų kategorijų (invalidų, moterų, pareigūnų, recidyvistų ir kt.) baustinumo laipsną. Nustatyti sankcijų rezervus, sugrieptintam (sušvelnintam) baustinumui realizuoti ir bausmėms individualizuoti. Atsišvelgiant á gautus rezultatus, kiekvienai vertybei pakoreguoti já ginančios sankcijų rezervo dydį ir kiekvienà pirmajame þingsnyje straipsniø grupei nustatyti galutinà sankcijų dydþiø intervalà.

5 taisyklė. Vertinant kvalifikacines aplinkybes ir atsišvelgiant á veikos upbaigtumà ir vertybės papeidimo mastà, kiekvienà 1-àjà taisykle išskirtà straipsniø grupæ suskirstyti á 3 kategorijas (santykinais nesunkius, sunkius ir labai sunkius nusikaltimus).

6 taisyklė. Vadovaujantis proporcingumo ir galbūt sankcijų diferencijavimo kriterijumi, kiekvienai 1-àjà taisykle išskirtai straipsniø grupei 4-àjà taisykle nustatyta sankcijų dydþiø intervalà iðdalyti 5-àjà taisykle išskirtoms kategorijoms.

7 taisyklė. Straipsniams pogrupiø viduje sankcijų dydþius nustatyti vadovaujantis teisine intuicija ir patirtimi, bet nepapeidþiant pogrupio sankcijų dydþiø intervalo ribø.

8 taisyklė. Maksimalø ir minimalø sankcijų dydþius nustatyti iðrenkant didþiausiàjà ir maþiausiàjà ið 4-àjà taisykle nustatyto sankcijų dydþiø. Juos pakoreguoti, atsišvelgiant á pragmatinius kriterijus (vietø skaičius ákalinimo vietose, iðlaidos kaliniams iðlaikyti ir pan.). Tai politinis sprendimas, daromas vadovaujantis ekonominės analizės duomenimis.

9 taisyklė. Nustatyti, kur ir kokiø mastu korekcija papeidþia 1–7 taisyklėmis sudarytà subalansuotà sankcijų sistemà, ávertinti teisinės disbalanso pasekmes ir pakoreguoti sankcijų dydþius atitinkamuose straipsniuose.

LITERATŪRA

1. **Современная** западная философия: словарь. – Москва, 1991.
2. **Hart H. L. A.** Teisės samprata. – V., Pradai, 1997.
3. **Gruber T. R.** Toward principles for the design of ontologies used for knowledge sharing // International Journal of Human-Computer Studies. 1995. Vol. 43.
4. **Valente A.** Legal Knowledge Engineering. A modelling approach. IOS Press, Ohmsha.
5. **van Kralingen R. W.** Frame-based Conceptual Models of Statute Law. The Hague: Kluwer Law International, 1995.
6. **Visser P. R. S.** Knowledge Specification for Multiple Legal Tasks. The Hague: Kluwer Law International, 1995.
7. **Verheij B. and Hage J.** States of affairs, events, and rules: an abstract model of the law // A. Oskamp, R. V. De Mulder, C. van Noordwijk, C. A. F. M. Grutters, K. Ashley, T. Gordon (eds.). Jurix'97. The Foundation for Legal Knowledge Systems. Proceedings of the 10th Conference, Tilburg University Press, 1997.
8. **McCarty L. T.** A language for legal discourse. I. Basic features // Proceedings of the Second International Conference on Artificial Intelligence and Law. – Vancouver, Canada, 1989.
9. **Stamper R. K.** The role of semantics in legal expert systems and legal reasoning // Ratio Juris. 1991. Vol. 2. No. 4.
10. **Visser P. R. S., Bench-Capon T. J. M.** A comparison of four ontologies for the design legal knowledge systems // Artificial Intelligence and Law. 1998. No. 6.
11. **Visser P., Bench-Capon T.** On the reusability of ontologies in knowledge system design // Seventh International Workshop on Database and Expert Systems applications (DEXA'96). – Zurich, Switzerland, 1996.
12. **Bylander T., Chandrasekaran B.** Generic tasks for knowledge-based reasoning: the “right” level of abstraction for knowledge acquisition // International Journal of Man-Machine studies. 1987. Vol. 26.
13. **Kifer M., Lausen G., Wu J.** Logical Foundations of Object-Oriented and Frame-Based Languages. Technical Report 93/06, April 1993, Department of Computer Science, SUNY at Stony Brook, Stony Brook, NY 11794.
14. **Čaplinskas A., Paliulionienė L., Sinkevičiūtė S.** Project NEMESIS: knowledge-based aspects in law engineering systems // N. Revell, A. M. Tjoa (eds). Database and Expert Systems

Application. 6th International Conference Workshop Proceedings (DEXA 95). – London, United Kingdom, September 1995.

15. **Dapšys A., Čaplinskas A., Merkevičius R., Michailovič I., Misiūnas J., Pavlovas V., Poškevičius V.** Baudžiamųjų sankcijų darba. Sistemos sukūrimo prielaidos. – V., Teisės institutas, Matematikos ir informatikos institutas, 1968.

Problems of the Ontology of Criminal Law

Doc. dr. A. Čaplinskas

Institute of Mathematics and Informatics

J. Misiūnas

Law Institute

Doc. dr. V. Poškevičius

Law Institute

SUMMARY

The article presents a brief overview of general law ontologies. It introduces the concept of special ontology and defines the special ontology as a system of fundamental concepts that allows to describe the knowledge used in some particular area of law, for example, in criminal law. The article discusses the traditional (corpus delicti based) ontology of criminal law. It shows that this ontology is oriented to qualification of criminal acts and almost unhelpful in legislation because do not support decisions about criminalization of acts and about criminal sanction to be provided.

A legislation-oriented ontology is proposed. This ontology is based on the concept of the encroachment. It is assumed that any encroachment violates some social value and must be evaluated from this point of view. It is assumed also that the legislators regard the criminal law as one of the tools which purpose is to protect the social values (rights, freedoms and interests) recognized by the Constitution. The article suggest that the criminal law must have some flexibility and allow to the courts to provide criminal policy taking in the account the changes in the society. Formaly the ontology is described by frames similar to the norm frames proposed by Kralingen and Visser.

The paper demonstrates how the ontology can be used to design a harmonized system of criminal, administrative and civil sanctions. The proposed ontology enables to change currently used weak-defined sanction determination procedures to the systematic design process. The paper presents short instructions how to apply the proposed ontology in order to design the system of criminal sanctions.